

Jämställdhet och jämlikhet i den finlandssvenska skolan

Gunilla Holm, Helsingfors universitet

En kartläggning av forskningen om jämställdhet och jämlikhet i den finlandssvenska skolan visar att mycket få studier gjorts på det här området. Det mesta av information har producerats i form av utredningar och rapporter. De flesta ämnen rörande jämlikhet i den finlandssvenska skolan och utbildningen, såsom social klass och rasifiering, har överhuvudtaget inte studerats.

Behörighetsgraden bland lärarna på de olika nivåerna är ett ämne som nyligen utretts av både Utbildningsstyrelsen (UBS), Finlands Svenska Lärarförbund (FSL) och Sydkustens förbund. Inom småbarnspedagogiken råder en klar regional ojämlikhet ifråga om personalens behörighet. Enligt en kartläggning av 1016 lärare i småbarnspedagogik (barnträdgårdslärare) gjord av Sydkustens förbund 2019 (Österberg, https://www.sydkusten.fi/Site/Data/2866/Files/Material/Kartlaggning_smabarnspedagogiken%202019.pdf) var situationen med oberhöriga lärare i småbarnspedagogik sämst i huvudstadsregionen och Östra Nyland med 20,3% obehöriga. Procenten obehöriga lärare i småbarnspedagogik i de övriga regionerna var 2,9-6,2%. Det finns kommuner där alla lärare i småbarnspedagogik är behöriga, men också kommuner som Esbo och Vanda där 28% är obehöriga. Av barnskötarna var 28,4% obehöriga i huvudstadsregionen (Helsingfors 33.5% och Esbo 30,5%) och 18,6% obehöriga i Egentliga Finland. I de övriga regionerna var situationen mycket bättre med 4.6-5,9% obehöriga. Totalt var 94 lärare tjänstlediga varav endast 29 vikariat handhades av behöriga lärare, av barnskötarna var totalt 101 tjänstlediga, varav endast 37 handhades av behöriga barnskötare. Överlag är antalet tjänster för speciallärare inom småbarnspedagogiken få i kommunerna eftersom det är mycket svårt att få behöriga speciallärare inom småbarnspedagogiken.

Enligt Utbildningsstyrelsens statistik (<https://www.oph.fi/sv/statistik/lararna-och-rektorerna-i-finland>) finns regionala skillnader i behörighetsgraden för alla lärare och rektorer i huvudsyssla i grundskolan. I hela landet har finskspråkiga skolor en behörighetsgrad på 95.5% och svenskspråkiga skolor en behörighetsgrad på 90,6%. Bland de svenskspråkiga skolorna finns stora skillnader i lärarnas behörighetsgrad. För klasslärare var 97,2% behöriga i Österbotten och endast 87% i Nyland och Egentliga Finland. Enligt Finlands Svenska Lärarförbunds enkät var endast 83% behöriga i Nyland (Fagerholm 19.11.2019 <https://www.lararen.fi/utbildningspolitik/lararbristen-bestar-i-sodra-finland/>) Enligt FSL enkäten var procenten behöriga lärare i Österbotten över 92% i alla kategorier, medan behörighetsgraden i Nyland var 83% för klasslärare, 88% för ämneslärare, 70% för speciallärare och endast 58% för specialklasslärare. Behörighetsgraden i Österbotten var däremot 98% för klasslärare, 92% för ämneslärare, 94% för speciallärare och 93% för specialklasslärare. Situationen i Egentliga Finland är ungefär lika dålig som i Nyland. Enligt Utbildningsstyrelsens statistik från 2019 var situationen litet bättre med, t.ex., en behörighetsgrad på 77,9% för speciallärare och specialklasslärare. Speciellt akut är den låga behörighetsgraden av speciallärare och specialklasslärare i södra Finland. Skillnaderna i lärarnas behörighetsgrad försätter eleverna i en ojämlik och orättvis situation.

Enligt UBS statistik från 2019 har procenten kvinnor bland lärarna ökat med 1% sedan 2016 och är nu 78.5% i de svenskspråkiga skolorna. Med tanke på elevernas syn på världen, jobb och utbildning borde eleverna ha flera manliga lärare som förebilder.

Hösten 2017 fick fler elever i finskspråkiga skolor särskilt stöd än elever i svenskspråkiga skolor, 7,9 % av eleverna i finskspråkiga jämfört med 5,4% av eleverna i svenskspråkiga skolor. Något fler elever fick också intensifierat stöd i finskspråkiga skolor, 9,8% jämfört med 9,3 % av eleverna i svenskspråkiga skolor. Anmärkningsvärt är också att av de elever som fick stöd inom det särskilda stödet fick i genomsnitt 38% (40,6% i årskurs 1–6, 33,4% i årskurs 7–9) av de finskspråkiga eleverna undervisningen helt och hållet i specialklass eller specialskola jämfört med 16,3 % (17,2% i årskurs 1–6, 14,3% i årskurs 7–9) av eleverna i svenskspråkiga skolor. I de svenskspråkiga skolorna erhåller alltså färre elever stöd och stödet ordnas oftare i anslutning till den allmänna undervisningen. Dessa siffror tyder på att det finns skillnader mellan de finskspråkiga och svenskspråkiga skolornas sätt att hantera trestegsstödet (Björk-Åman & Sundqvist, 2019).

Det finns ingen skola för döva och ingen universitetsutbildning för lärare för döva elever (Tainio & Kallioniemi, 2019). Detta betyder att de döva eleverna är marginaliserade i den hörande skolan (Andersson-Koski, 2015).

Det finns brister i de existerande kartläggningsverktygen i matematik för elever i Svenskfinland. Det saknas främst kartläggningsverktyg som reliabelt mäter tal- och antalsuppfattning. Därtill finns det ett väldigt begränsat utbud av interventionsprogram i matematik för svenskspråkiga elever i Finland. Det skulle behövas fler interventionsprogram med fokus på antalsuppfattning och aritmetiska basfärdigheter för elever 4–8 år. För elever som är 9 år och äldre, som har inläringssvårigheter i matematik, skulle det behövas anpassade interventionsprogram med fokus på centrala matematiska förmågor (speciellt träning av aritmetiska basfärdigheter samt tal- och antalsuppfattning). Den nya teknologins (digitala plattformar, spel etc.) möjligheter borde utnyttjas mera i utvecklandet av nya inlärningsverktyg. Ett antal forskningsbaserade interventionsprogram som existerar på finska kunde översättas till svenska (Ekstam, Hellstrand, Korhonen & Aunio, 2019).

Det finns ett behov av lärare i svenska som andra språk, men det finns ingen universitetsutbildning för lärare i svenska som andra språk (Tainio & Kallioniemi, 2019). Enligt Hellgren, Silverström, Lepola, Forsman & Slotte (2019) ordnar endast ett fåtal kommuner undervisning i svenska som andra språk. Det finns endast ett läromedel i svenska som andra språk. Vanligtvis integreras nyanlända direkt i den svenska skolan, men förberedande undervisning skulle behövas. I en studie från 2011 fann Mansikka och Holm att svenska klasslärare i huvudstadsregionen hade en positiv inställning till mångkulturell pedagogik men främst på en retorisk nivå. I praktiken var de ganska ovilliga att anpassa sin undervisning till elever med svaga kunskaper i svenska. Lärarna (och skolorna) var ovilliga att ta sig an rasism och diskriminering i sin undervisning och i skolan.

I många svenskspråkiga skolor finns många tvåspråkiga barn så behovet av språkstödande undervisning är stort (Hägglund, 2019; Slotte & Forsman, 2016; Mansikka, Holm, & Londen, 2013). Nitton procent av eleverna i den svenska skolan är tvåspråkiga varav de flesta talar finska och svenska. De som talar finska hemma har svagare lärandestrategier, vilket påverkar deras skolprestationer (Harju-Luukkainen, Sulkunen, & Stolt, 2016). Det finns också regionala skillnader angående elevers möjligheter att lära sig finska. Speciellt i starkt svenskspråkiga kommuner finns ett behov för stöd i att lära sig finska (Åkerlund, Marjanen, & Lepola, 2019). Den modersmålsinriktade finskan borde också stärkas.

De stora skillnaderna mellan finländska pojkar och flickor i hur de presterar i modersmål och litteratur har varit kända i många år och gäller också för finlandssvenska elever (Hellgren &

Marjanen, 2020). Skillnaden är störst mellan städernas flickor och landsbygdens pojkar. Trots att jämställdhet och jämlikhet anses som två av grundpelarna i den finländska skolan så finns det nästan ingen forskning om jämställdhet i den finlandssvenska skolan. Perander, Londen och Holm (2020) har forskat i svenskspråkiga gymnasielärares uppfattningar om pojkar och flickors starka och svaga sidor. Även om studien gjordes med gymnasielärare kan man anta att ämneslärarna i högstadierna tänker i liknande banor. Lärarna uttrycker stereotypa uppfattningar om och förväntningar på eleverna utgående från deras kön. Flickor ses som ansvarstagande och hårt arbetande, men ångestfyllda och mindre kreativa. Därutöver anser en del lärare att flickor saknar förmåga att tänka logiskt och att de inte är lika naturligt begåvade som pojkar. Pojkar ses som lata och oansvariga men med hög självkänsla och en naturlig förmåga att prestera då det krävs av dem.

Få publikationer behandlar explicit jämställdhet, jämlikhet och social rättvisa inom den svenskspråkiga småbarnspedagogiken och grundskolan. Den viktigaste slutsatsen av genomgången av publikationerna är hur mycket kunskap som fattas om frågor rörande genus, social klass, etnicitet och rasifiering inom den svenskspråkiga småbarnspedagogiken och grundskolan ifråga om barn, elever, lärare, skolkultur och läromedel.

References

- Andersson-Koski, M. (2015) Mitt språk - Vår kultur. En kartläggning av situationen för det finlandssvenska teckenspråket och döva finlandssvenska teckenspråkiga i Finland 2014-2015. Finlandssvenska teckenspråkiga r.f.
- Björk-Åman, C. & Sundqvist, C. (2019). Speciallärares organisering av stöd för elever med inlärningssvårigheter i Svenskfinland. NMI Bulletinens svenskspråkiga specialnummer, 29. Niilo Mäki Stiftelse.
- Ekstam, U., Hellstrand, H., Korhonen, J., & Aunio, P. (2019). Forskningsbaserade kartläggnings- och interventionsmaterial i matematik för elever i Svenskfinland. NMI Bulletinens svenskspråkiga specialnummer, 29. Niilo Mäki Stiftelse.
- Fagerholm, M. (2019). Lärarbristen består i södra Finland.
<https://www.lararen.fi/utbildningspolitik/lararbristen-bestar-i-sodra-finland/>
- Harju-Luukkainen, H., Sulkunen, S., & Stolt, S. (2016). Uppfattningen av lärandestrategier hos elever som för det mesta talar finska hemma, men går i svenskspråkig skola. *Kognition & Pædagogik*, 99, 78-89.
- Hellgren, J. & Marjanen, J. (2020) Svenska och litteratur i slutet av årskurs 9 – Resultat av en utvärdering av lärresultat våren 2019. Nationella Centret för Utvärdering 18:2020.
- Hellgren, J. Silverström, C., Lepola, L., Forsman, L.-L. & Slotte, A. (2019). Hur hanteras två- och flerspråkigheten i de svenskspråkiga skolorna? Resultat av en utvärdering i åk 1-6 läsåret 2017-2018. Nationella centret för Utvärdering 8:2019.
- Hägglund, S. (2018). ”En uppfinnare får man nog vara på riktigt” Läromedel för svenska som andraspråk – ett lärarperspektiv. Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.
- Mansikka, J.-E. & Holm, G. (2011) Teaching minority students within minority schools: Teachers' conceptions of multicultural education in Swedish-speaking schools in Finland. *Intercultural Education*, 2, 133-144.
- Mansikka, J. E., Holm, G. & Londen, M. (2013). Näkökulmia suomenruotsalaisen koulun identiteettirakennelmaan –pääkaupunkiseudun opettajat kielen ja kulttuurin rajapinnoilla. In: L. Tainio & H. Harju-Luukkainen (Eds.) *Kaksikielinen koulu –tulevaisuuden monikielinen Suomi. Tvåspråkig skola – ett flerspråkigt Finland i framtiden*. Jyväskylä: FERA, 292–318.
- Perander, K., Londen, M., & Holm, G. (2020). Anxious girls and laid-back boys: teachers' and study counsellors' gendered perceptions of students. *Cambridge Journal of Education*, 50(2), 185-199. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2019.1653825>
- Slotte, A & Forsman, L. (2016). Språkinriktat arbete och bekräftande mångfald stöder alla elevers lärande. I G. Oker-Blom, A. Westerholm (red.). *Språk i rörelse - skolspråk, flerspråkighet och lärande* (s. 102–125). Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. Guider och handböcker 2016:4.

Liisa Tainio & Arto Kallioniemi (red.) (2019). Koulujen monet kielet ja uskonnot. Selvitys vähemmistöäidinkielten ja -uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 11/2019.

Utbildningsstyrelsen, Lärarna och rektorerna i Finland.

<https://www.oph.fi/sv/statistik/lararna-och-rektorerna-i-finland>

Åkerlund, C., Marjanen, J., & Lepola, L. (2019). Lärresultat i Finska i åk 6. Nationella Centret för Utvärdering 6:2019.

Österberg, M. (2019). Småbarnspedagogiken i Svenskfinland 2019. Kartläggning av personaltillgång och språkförhållanden i svenskspråkiga daghem.

https://www.sydskusten.fi/Site/Data/2866/Files/Material/Kartlaggning_smabarnspedagogiken%20_2019.pdf